

Ковтун О. Вплив теорії мовленнєвої діяльності на організацію професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх педагогів у ВНЗ / Олена Ковтун // Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі: III міжнар. конгрес, 18-21 травня 2017 р. : тези доп. – Одеса : ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2017. – С. 300-301.

ВПЛИВ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ВНЗ

О.В. Ковтун

Національний авіаційний університет, Україна

Ключові слова: професійно-мовленнєва підготовка, майбутні педагоги, теорія мовленнєвої діяльності.

Ефективна професійно-мовленнєва підготовка майбутніх педагогів неможлива без розуміння поняття «мовленнєва діяльність» і з'ясування того, в який спосіб діяльнісний підхід до навчання мови, що утвердивсь у вітчизняній лінгводидактиці, повинен визначати організацію мовної освіти майбутніх педагогів у ВНЗ.

Теорія мовленнєвої діяльності засновується на лінгвістичних спостереженнях щодо внутрішньої неоднорідності феномена «мова», в результаті яких відбулося розмежування понять «мова» і «мовлення», формулювання поняття «мовленнєва діяльність». Мова досліджується в науці насамперед як лінгвістична категорія, як система знаків, як засіб (М. Кочерган, О. Леонтьєв). Найчастіше в її визначеннях застосовуються такі іменники, як «система», «код», «засіб», «схема», або ж прикметники «соціальне», «істотне», «віртуальне», «постійне», «нормоване». У дефієціях мовлення підкреслюється його процесуальність, конкретність, несистемність, випадковість, ненормованість тощо. Мовлення одночасно вважається і лінгвістичним, і психологічним, і комунікативним явищем. Домінантним є тлумачення мовлення як діяльності за допомогою мови, мови в дії, мовного процесу (А. Богуш, А. Загнітко). Феномен «мовленнєва діяльність» трактується як один з трьох аспектів мови (поруч із психологічною «мовленнєвою організацією» та «мовною системою»), як «мовний матеріал» (за Л. Щербою), що охоплює суму мовленнєвих актів говоріння і розуміння.

Аналіз «мовленнєвої діяльності» в лінгводидактичному аспекті дозволяє дійти низки висновків щодо організації навчального процесу з професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх фахівців-педагогів. Зокрема, в ньому повинні бути враховані такі положення.

Урахування діяльнісного аспекту мовленнєвої діяльності. Навчання будь-якого предмета є насамперед формуванням зовнішньої (матеріальної) і/чи внутрішньої (психічної) діяльності. Оптимальним шляхом формування розумових дій є шлях від їх матеріалізованої зовнішньої форми до все більшої інтеріоризації. У реалізації професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх педагогів необхідно чітко уявляти, що є об'єктом навчання, і навчати не стільки мови, скільки мовленнєвої діяльності, засобом якої є мова. Вже сама презентація мовних засобів повинна підпорядковуватися принципам функційності (від мовленнєвого наміру і змісту, які

необхідно висловити, до засобів, які дозволяють це зробити) і системності (майбутній педагог повинен розуміти місце певного засобу в загальній системі мовних засобів, за необхідності здійснити свідоме орієнтування в цій системі й дібрати оптимальний засіб). Неможливо вчити мови / мовленнєвої діяльності, не опікуючись одночасно формуванням мотивів, що забезпечують як процес навчальної діяльності, так і саму мовленнєву діяльність як компонент навчального процесу. Джерелом мовленнєвої діяльності у всіх її видах є комунікативна потреба і, відповідно, комунікативно-пізнавальний мотив. Ця потреба, знаходячи себе в предметі мовленнєвої діяльності – думці, стає мотивом цієї діяльності. Мотив визначає динаміку й характер усіх видів мовленнєвої діяльності (І. Зимня).

Послідовні етапи формування певної діяльності пов'язані з динамікою свідомості. Щоб найбільш ефективно сформуванню такого структурного компонента діяльності, як операція (навичка), необхідно спочатку поставити здійснення цієї операції під контроль свідомості; згодом, включаючи цю операцію в більш складну систему, поступово перевести її на більш низькі рівні усвідомлення; нарешті, сформувавши цілісний акт діяльності, де усвідомлення зосереджене на меті, зробити операцію повністю автоматизованою, тобто неусвідомлюваною (О. Леонтьєв). Отже, підготовка майбутніх педагогів до професійно-мовленнєвої діяльності забезпечується відпрацюванням її окремих структурних компонентів із наступним їх об'єднанням у цілісну систему діяльності.

Організація навчання відповідно до структури мовленнєвої діяльності. Мовленнєва дія має чотирифазну динамічну структуру (О. Леонтьєв): 1) орієнтування в умовах мовленнєвої ситуації (студентів необхідно навчати виявляти умови спілкування, визначати тип висловлювання, його загальну мету, стиль); 2) планування висловлювання (передбачає навчання добору таких мовних одиниць, які б відповідали темі та меті висловлювання, а також розташуванню їх у певній послідовності); 3) реалізація програми висловлювання – породження зв'язного тексту (практика в дотриманні вимог правильності, точності, виразності мовлення); 4) контроль, який передбачає співвіднесення результатів мовленнєвого впливу на реципієнта із завданням висловлювання, виявлення, виправлення припущених помилок у структурі, змісті та мовленнєвому оформленні висловлювання. У студентів необхідно формувати вміння само- і взаємоконтролю, само- і самооцінювання за результатами мовленнєвої діяльності.

Організація навчальної діяльності як організованої послідовності дій тих, хто навчається, що забезпечують оптимальне формування мовленнєвої діяльності. Оскільки вправа є способом управління таким формуванням (шляхом задавання цілей, умов і засобів діяльності), то в методичному плані цей шлях зводиться до організації системи вправ, яка була б оптимальною як для формування мовленнєвої діяльності загалом, так і кожного з її компонентів. Для професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх педагогів особливого значення набувають мовленнєві (комунікативні) вправи і завдання, що спрямовані на оволодіння самою мовленнєвою діяльністю, тобто на формування комунікативно-мовленнєвих умінь. Принцип системності у виконанні комунікативних завдань забезпечує оптимальне формування акту діяльності як єдності мотиву, мети, засобів й операціональної структури і як єдності орієнтувальних і власне виконавчих дій, тобто навчання

мовленнєвого спілкування як такого, бо, як зазначав О. Леонтьєв, не можна навчати «комунікативно» мовленнєвих умінь, продовжуючи «традиційно» навчати мовленнєвих навичок» у системі мовних вправ [1, с. 297-298].

Організація навчання як індивідуальної і колективної навчальної діяльності. Навчальний процес з оволодіння майбутніми педагогами мовленнєвою діяльністю повинен організовуватись як навчання спілкування. Важливо враховувати, що з одного боку, спілкування – це індивідуально-психологічний процес, тобто активність одного індивіда, спрямована на іншого; з іншого боку, спілкування – це соціальний процес, пов'язаний із забезпеченням підтримки і змінювання або спільної діяльності людей, або міжособистісних стосунків, що встановлюються в певній групі (колективі). Отже, якщо розглядати групу як колектив, що здійснює спільну навчальну діяльність; процеси спілкування як те, що безпосередньо обслуговує цю спільну діяльність і міжособистісні стосунки всередині колективу, – можна шукати резерви для подальшого вдосконалення навчання мовленнєвої діяльності в різноманітних її виявах.

Література:

1. Леонтьєв А.А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии : Избр. психол. труды / А.А. Леонтьев. – М. : Моск. психолого-соц. ин-т, Воронеж : НПО «МОДЭК», 2001. – 448 с.